

SOYKIRIM YAPAN DEVLET TERÖRİZMİ: RUANDA ÖRNEĞİ

STATE TERRORISM THAT CARRY OUT GENOCIDE: THE CASE OF RWANDA

Yıl 3, Sayı 1, ss.18-35.

Year 3, Issue 1, pp.18-35.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 01.12.2022

Submitted: 01.12.2022

Kabul Tarihi: 08.01.2023

Accepted: 08.01.2023

Atf Bilgisi / Reference Information

Önen, N. (2023). Soykırım Yapan Devlet Terörizmi: Ruanda Örneği, *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 18-35.

Nilüfer ÖNEN

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları, Yüksek Lisans Mezunu, niluferonen@stu.aydin.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4876-0247

Öz

Devlet güvenliğini tehdit ettiğini düşündüğü düşmanlara karşı uyguladığı şiddet, baskı ya da korkutma politikasına devlet terörizmi denmektedir. Devlet, terörizmi kendi kurumlarına ya da devlet dışı aktörlere destek vererek uygulamaktadır. Yukarıdan terörizm olarak ifade edilen devlet terörizmi, devletin kendi vatandaşlarına ya da diğer devletlerin vatandaşlarına karşı uygulanabilmektedir. Toplumların güvenliğini tehdit eden terörizm, devlet destekli olduğunda sivil can kayıpları daha fazla olmaktadır. Devletler, düşman olarak gördüğü bir gruba karşı kullandığı ordu, sivil paramiliter gruplar, yasal sistemler, güvenlik görevlileri ve propaganda araçları gibi düzenli ve güçlü kaynaklara sahiptir. Devlet, bir grubu yok etmeye yönelik karar verdiğinde bu kaynakları kullanarak soykırım dahil birçok suç işleyebilmektedir. Bu çalışmanın amacı terörizm uygulayıcısı olan devletlerin bir gruba yönettikleri kontrolsüz şiddetin nasıl soykırıma dönüştüğünü analiz etmektir. Bu bağlamda örnek vaka olarak Ruanda'da hükümetin halk üzerindeki söylemleri ve uyguladığı politikalar ele alınmış ve devlet desteği ile soykırıma evrilen iç savaş incelenmiştir. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında; Ruanda katliamı, çoğunlukla Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün üstlendiği görev bağlamında ele alınmıştır. Ruanda'da yaşanan soykırım, sömürgeciliğin getirdiği ırk ayrımı kapsamında değerlendirilmiş ve devletin Ruanda'da uyguladığı şiddetin terörizm olarak ele alınmadığı görülmüştür. Bu çalışmada; Tutsilere ve muhalif hutulara uygulanan şiddet, devlet terörizmi olarak değerlendirilmiş, etnik ayrımcılığın körüklenmesinde ve şiddetin soykırıma dönüşmesinde devletin sorumluluğu analiz edilerek literatürdeki eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Terörizm, devlet terörizmi, soykırım, Ruanda, soykırımcı devlet terörü.

Abstract

The violence, pressure or intimidation policy applied by the state against the enemies that threaten its security is called state terrorism. The state apply terrorism by supporting its own institutions or non-state actors. State terrorism, which is expressed as terrorism above, can be applied against the citizens of the state or the citizens of other states. Civilian deaths are higher when terrorism is state-sponsored. States have regular and powerful resources such as the army, civilian paramilitary groups, legal systems, security guards, and propaganda tools against the groups they consider enemies. When the state decides to destroy a group, it can commit genocide by using these resources. The aim of this study is to analyze how the uncontrolled violence a group by the terror implementer states turns into genocide. In this context, the discourse of the government of Rwanda and the policies that the Rwandan government applied are taken as sample case and the civil war that turned into a genocide by the government support is analyzed. Observing the studies in literature, The Rwanda massacre is mostly considered as a task that the United Nations Peacekeeping Force has undertaken. Genocide was evaluated within the scope of racial discrimination brought about by colonialism and state violence in Rwanda was not considered terrorism in literature. In this study, violence against Tutsis and dissident Hutus has been evaluated as state terrorism. And the responsibility of the state has been analyzed in the transformation of violence into genocide. It is aimed to fill the gap in the literature.

Keywords: Terrorism, state terrorism, genocide, Rwanda, genocidal state terrorism.

Structured Abstract

Terrorism has become a concept that states struggle with as an international security problem after the September 11 terrorist attacks. Terrorism; It is to create an atmosphere of violence or fear applied against state institutions, state security forces and civilians for political purposes. However, there is no single definition of this concept accepted by the international arena. One of the reasons of this lack of definition is that one actor describes it as a terrorist act, another actor describes it as a freedom war. Another reason is that states protect their regional interests by using non-state militia groups for their illegitimate practices. The fact of accepting the state as an actor that practices terrorist violence is a frequently discussed issue in terrorism studies. Academicians who recognize the states as terror implementors, approach to this situation as authoritarian regimes' violence while other academicians who advocate for the states' right of using force express that the states' act of terrorism depends on the fraction that the use of force is canalized. According to them, if the victim is an unarmed group or a civilian, it is possible to talk about state terrorism.

It is stated that terrorist practitioners are weak groups in terrorism studies. However, states also resort to terrorist acts as a policy tool due to their cheapness. A state's relationship with terrorism can be not only by carrying out the act of terrorism itself, but also by the support it gives to terrorist organizations. The state can provide this support in terms of logistics, education and finance. A state can use terrorism as a tool for its strategic purposes. In this way, it does not seem responsible for these activities it supports and avoids seeking legitimacy.

Contrary to what has been mentioned above, in some cases, the state openly implements acts of violence for the threats it perceives within its own borders as a domestic policy. The state can use force for political purposes by directing security agencies, paramilitary groups or death squads. This power used by the state may be for the purpose of ethnic and social cleansing.

Genocide is the killing of group members with the aim of eradicating a whole nation or an ethnic group. States can commit genocide against their own citizens. The reason for this is to increase the authority of the regime. In genocidal state terrorism, a country mobilizes its resources to eliminate a targeted group. Considering the resources that the states have, it is seen that the losses are much higher.

The aim of the study is to analyze the Rwandan genocide within the scope of state terrorism. In this study; the attitude of the state on the Tutsi massacre in Rwanda is examined. In this context, the political environment of Rwanda is discussed in terms of colonial and post-colonial periods. The practices of state administrators and army forces are included. As a result of this, it was seen that in addition to the state's security forces, the state-supported civilian militia forces and the propaganda made in the state-affiliated radio program were also effective in the civil war. Rwanda, which is considered as a case in the study; is a country where genocide is committed at the state level. The state implemented genocide as a social policy and committed the crime of genocidal state terrorism.

This study, which examines terrorism, state terrorism and the Rwanda massacre, consists of five chapters. In this context, terrorism is conceptually discussed and state terrorism is defined in the first chapter. In the second part, the views of academicians on the concept of state terrorism were examined by giving the types of state terrorism. In the third chapter, the acts of terrorism perpetrated by the state in the country are mentioned and the practices of extremist regimes are stated. In the fourth chapter, the evolution of domestic state terrorism into genocidal state terrorism is discussed. In this context, firstly, the definition of genocide is delivered and the explanations of genocide in international documents were expressed. The bloodiest civil war of the African continent in the recent past is provided in the final part. The massacre in Rwanda has been examined by considering the historical background. The basis of racial segregation was

examined, and how the state intensified the ethnic discourse between the Hutu and Tutsi races was explained. In the literature, the Rwandan massacre has been evaluated within the scope of racial discrimination brought about by colonialism, and it has been seen that the violence applied by the state in Rwanda was not considered as terrorism.

The aim of the study is to fill this gap in the literature.

Giriş

Siyasal davranışları şiddet kullanarak yönlendirmeye çalışan terörizm, kuralsız savaş ve propaganda tekniklerinin kullanıldığı bir uluslararası güvenlik sorunudur. Devletler ve uluslar için güvenlik tehdidi olan terörizm, bir grubun planlı şekilde şiddet kullanması ya da şiddet kullanma tehdidi yaratması olgusudur (Falk, 2003:38-39). Ancak değinilen bu şiddet olgusunu sadece devlet dışı aktörler kullanmamaktadır. Bir devlet de belirli amaçları gerçekleştirebilmek için şiddet eylemlerine başvurabilmektedir ya da terör örgütlerini destekleyebilmektedir. Devlet terörizmi, terörizm çalışmaları arasında tartışmalı bir konudur. Çünkü terör eylemlerini sadece devlet dışı aktörlerin uyguladığını öne süren akademisyenler bulunurken devletin de terör eylemlerini kullanarak geniş bir kitleyi etkilediğini öne sürer de bulunmaktadır. Uluslararası arenada tek bir tanım üzerinde uzlaşa sağlanamamış terörizm kavramı, uygulayıcısı devlet olduğunda da farklı bakış açılarına sahiptir (Stohl, 1984: 40).

Devlet terörizmi; bir devletin kendi kurumları ya da terör örgütleri aracılığı ile kendi veya diğer devletlerin vatandaşlarına yönelik uyguladığı sistematik şiddet eylemleri olarak tanımlanmaktadır. Devletin sahip olduğu kaynaklar göz önüne alındığında devlet terörizminin yarattığı tahribat devlet dışı aktörlere göre daha büyüktür. Devlet terörizmi yabancı düşmanlara yönelik dışarıya doğru ya da iç düşmana karşı içeriye doğru olabilmektedir. Bu terör faaliyetleri, devletin çıkarlarını ya da güvenliğini tehdit ettiği tespit edilen veya iddiasında bulunulan gruba yönelik olmaktadır. Devlet terörü failleri hükümet görevlilerinden aldıkları emirleri uygulayan resmi görevli kişiler olabildiği gibi hükümetin desteklediği gayri resmi gruplar ve ajanlar da olabilmektedir. Bazı devletler paramiliter grupların şiddet faaliyetlerini resmi devlet baskısı olarak benimsemektedir (Martin, 2017: 116-120).

Devlet ve terörizm arasındaki bağlantı açık bir şekilde destek düzeyinde ya da üstü kapalı ve tanımlanamayan kuruluşlar aracılığı ile olabilmektedir. Yurtiçinde uygulanan devlet terörizmi demografik bir grubu ya da mevcut rejimi savunma ihtiyacından doğmaktadır. Huzuru korumak için yurt içi devlet terörizmi devlet temsilcilerinin doğrudan uyguladığı veya destek verdiği siyasal şiddettir. Devlet, toplumunu tehdit gördüğü bir gruptan temizlemek için yurt içinde şiddet kullanabilmektedir. Bir diğer ifadeyle devletin kendi nüfusunu oluşturan vatandaşlarından bir gruba yönelik uyguladığı toplu öldürme suçu soykırımcı devlet terörü olarak adlandırılmaktadır. Soykırımcı devlet terörü, bir ülkenin düşman olarak gördüğü bir grubu ortadan kaldırmak için tüm kaynaklarını harekete geçirdiğinde ortaya çıkmaktadır. Devlet destekli soykırımcı terörizmde şiddetin boyutu sınırsız olabilmektedir. Uygulanan kontrolsüz şiddet sonucunda hedefteki grup binlerce kayıp verebilmektedir. Devletin desteklediği soykırım, aniden gelişen bir durum değildir. Bu soykırım suçu uzun vadede koordine edilmektedir (Martin, 2017: 126).

Yukarıda değinilen soykırımcı devlet terörizminin yakın geçmişte yaşanan bir örneği de Ruanda'da başlayan iç savaştır. Koloni döneminde yerleşen etnik kökenleri gösteren kimlik kartların taşınması, Tutsilerin idari görevlere getirilirken Hutuların zorunlu işçilik ve üretime yönlendirilmesi gibi ayrımsalar ve ırkçı söylemler, sırayla hükümete gelen Tutsi ve Hutu grupları tarafından da bir politika olarak uygulanmaya devam edilmiştir (Newbury, 1995: 12). Hutu başkan Habyarimana'nın suikasta uğraması ile şiddetlenen iç savaş devletin kamu görevlileri ve yetiştirdiği sivil milislerin Tutsi sivilleri öldürmeye başlaması ile bir katliama dönüşmüştür. Devlet destekli milis gruplar ve Ruanda ordusu üç ay içinde yaklaşık 800.000 Tutsi ve Tutsilere yardım eden (ılımlı) Hutu vatandaşlarını öldürmüştür (History, 2009).

Çalışmada terörizminin kavramsal çerçevesi çizildikten sonra yurt içi terörizmde uygulanan soykırım şiddetinde devletin sorumluluğu analiz edilerek Ruanda’da yaşanan Tutsi katliamı analiz edilecektir.

Kavramsal Açından Devlet Terörizmi

Terörizm; siyasi amaçlarına ulaşmak için örgütlenmiş bir grubun şiddete veya şiddet tehdidinde başvurarak korku yaratmasıdır (Ganor, 2002: 288). Terörizm, saldırıların sayısı, taktikler, hedefler ve kaynaklar bakımından yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmanın da konusu olan devlet terörizmi; yukarıdan aşağıya terörizm türüdür ve temel aktör olan devletin, terörizmin uygulayıcısı, destekleyicisi veya terörizme karşı etkisiz kaldığı durumları tanımlamak için kullanılmaktadır (Falk, 2003:39-40). Devlet tarafından uygulanan terörizm; şiddet ve korkutma eylemlerinin hükümet tarafından desteklenmesi durumudur. Bu şiddet veya korku yaratma, devletin çıkarlarını veya güvenliğini tehdit eden aktörlere yöneliktir. Bu aktörlere karşı terörizm faaliyetlerini gerçekleştirenler, hükümet görevlileri olduğu gibi hükümetin desteklediği gayri resmi kişiler veya gruplar da olabilmektedir (Martin, 2017: 115).

Devlet terörizminin diğer terörizm türleri ile ortak özellikleri bulunmaktadır. Devlet terörizminde sivil kişilere, menkul hedeflere yönelik öldürme ve zarar verme eyleminin gerçekleşmesi veya tehdidi gerekmektedir (Maogoto, 2008). Bu fiili eylemlerin siyasi bir amaçla gerçekleşmesi gerekmektedir. Terör eylemlerinin karakteristik bir özelliği olan şiddet, devlet terörizminde de istenen neticeye ulaşmak için uygulanan bir araçtır (Dinstein, 1989: 55). Bir devletin seçtiği hedeflere karşı terör örgütlerinin faaliyetlerine kendi ülkesinde izin vermesi dahi devlet terörizmi kapsamına girmektedir (Vyer, 1998: 60).

Terörizm çalışmalarında; devletin şiddet uygulayıcısı olma durumu sıklıkla tartışılmaktadır. Devletleri de terörizm uygulayan bir aktör olarak kabul eden terörizm araştırmacıları; devlet terörizmini, otoriter ve totaliter rejimlerin uyguladığı şiddet kapsamında ele almaktadır. Bunlardan biri olan Stohl; Fransız Devrimi sonrasında literatüre giren modern terörizmin devlet tarafından uygulanan terörizm ile başladığını ileri sürmektedir (Stohl, 1984: 40). Blakeley ise devlet terörizmini üç temel unsur çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu görüşe göre; devletin korumakla yükümlü olduğu vatandaşlarına karşı şiddet uygulaması ya da şiddet uygulayabileceği korkusu yaratması, paramiliter güçler gibi şiddet uygulayan tarafların bunu devlet adına yaptığını iddia etmesi, eylemlerin veya eylem tehdidinin hedef kitlenin davranışlarını değiştirmeyi amaçlaması durumları var ise bunlar devlet terörizmi olduğunun göstergesidir (Blakeley, 2012: 66).

Yukarıdaki araştırmacıların yanı sıra, devletin şiddet kullanma hakkını savunan Claridge; devlet temsilcilerinin bu şiddeti istediği gibi kullanamayacağını, söz konusu mağdur kitlenin silahı yoksa ve örgütlü değilse devletin terör eylemi gerçekleştirdiğini ifade etmektedir (Claridge, 1996: 52). Finley ise terörizmin kökenine indiğinde devletlerin sivil halka uyguladığı şiddetin varlığının devlet dışı aktörlerin uyguladığı terör şiddetinden daha eski olduğunu ifade etmektedir (Finley, 2019: 14). Devletleri, terörizme katılım seviyelerine göre inceleyen Ganor, devletlerin terörizmini; ideolojik, finansal, askeri ve operasyonel destek, hedef belirleme, devlet kurumları veya devletin desteklediği bir aktör aracılığı ile eylem gerçekleştirme başlıkları altında ele almıştır. Ona göre devletlerin terörizme katılım düzeyi bu başlıklardan kaç tanesi ile bir arada eylem gerçekleştirdiğine bağlıdır (Ganor, 2015: 66-70).

Devlet terörizmi, açık ve gizli olabilmektedir. İsrail Devleti’nin Filistinli sivillere yönelik gerçekleştirdiği şiddet gibi doğrudan devletin güvenlik güçleri tarafından uygulanan eylemler açık devlet terörizmi iken devletin paramiliter grupları kullanarak veya destekleyerek uyguladığı eylemler gizli devlet terörizmi olarak sınıflandırılmıştır. İsrail Devleti güvenlik güçlerinin Filistin’in sivil vatandaşlarına karşı uyguladığı şiddet açık devlet terörizmidir. Devlet terörizmini bu sınıflandırma ile ele alan Stohl, terörizmi sadece zayıf grupların değil daha ucuz olduğu için devletlerin de iç ve dış politikai aracı olarak

kullandıklarını öne sürmektedir. Böylece devletler giriştikleri eylemler için meşruiyet aramak zorunda kalmamaktadır (Stohl, 1984: 40-53). Bir devletin terörizmle ilişkisi; terör örgütüne maddi kaynak ve malzeme temini, eğitim verme ve lojistik yardım şeklinde olmaktadır. Bunların yanında devlet, kendi askeri ve kamu görevlilerini de doğrudan faaliyet içerisinde bulundurabilmektedir (Schlagheck, 1990: 171). Devletin kendi askeri vasıtası ile destek verdiği durumlarda kuvvet kullanma yasağının¹ ihlali durumu da söz konusu olmaktadır.

Farklı bakış açıları dikkate alındığında; devletin uyguladığı şiddetin terörizm olarak kabul edilme(me)si, hedef kitle ve otorite unsurlarına bağlıdır. Çünkü devlet terörizmi polis ve askerin yanı sıra eylemlerini gizlemek isteyen ve uluslararası toplumun tepkisini çekmek istemeyen devletlerin ilişkili olduğu paramiliter gruplar tarafından da uygulanmaktadır. Bu durum da bahsedilen grupların devletle olan ilişkisinin ortaya çıkarılmasını zorlaştırmaktadır.

Devlet terörizmi, yukarıda değinilen açık ve gizli olmasının yanında iki farklı türe ayrılmaktadır. Bunlar; belirgin hedeflere, küçük ölçekli düzenlenen sınırlı devlet terörizmi ve daha geniş bir hedefe düzenlenen geniş çaplı devlet terörizmidir (Blakeley, 2016: 45). Devletin nüfusun belirli bir kitlesine korku aşılacak için uyguladığı şiddet eylemlerine sınırlı devlet terörizmi denmektedir. Söz konusu gurubun politik davranışlarını değiştirmeye yönelik uygulanan eylemler, genelde üst düzey politikacılara veya grup liderlerine suikast şeklinde olmaktadır. Sınırlı devlet terörizminde hedef kitle genellikle muhalif gruplardır ve geniş çaplı devlet terörizmine evrilme riskine her zaman açıktır (Rejali, 2007: 477-478). Devletlerin daha geniş bir kitleyi korkutmak, kitlenin davranışlarını kendi isteği doğrultusuna getirmek için çok sayıda kişiyi tek seferde hedefleyen kitlesel şiddet eylemlerine ise geniş çaplı devlet terörizmi denmektedir. Bu terörizm genelde terör örgütlerine destek veren veya isyancı gruplara yönelik uygulanmaktadır. Vietnam Savaşı'nda; ABD, isyancı kesime olan desteği kesebilmek için Vietnam'ı desteklediğinden şüphe ettiği kişileri kafeslere koyarak işkence uygulamış, böylelikle halk arasında korku yaratmıştır (Valentine, 2000: 131).

Literatürde yukarıda sözü edilen bu tür uygulamalara sıklıkla rastlanmaktadır. Örnekler verilirken tanımı yapılmamış olsa da yukarıda verilen kavramlar neticesinde; devletin, asker gücü ve terör örgütleri dışında kitlesel veya bölgesel hedeflere yönelik yaptığı işkencelerin, suikastlerin, şiddet eylemlerinin bir terör eylemi olduğu görülmektedir.

Devlet Terörizminde Devletin Himayesi ve Yardımı

Terörizm; Soğuk Savaş'ın ortaya çıkardığı siyasi düzende, devletlerin amaçlarını gerçekleştirebilmesine aracı olmuşta gelişmiş ya da etnik sorunlarla uğraşan ülkelere kendi çıkarı doğrultusunda yaklaşması şiddet ile gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde konvansiyonel silah gücü kullanıldığında etkisinin büyük olacağı bilincinde olan devletler, sorumluluk almak istememektedirler. Uluslararası ilişkilerde bu silahların maliyeti, devletin saldırgan konuma düşmesi ve meşruiyet sorgusu terörizmi devletler için kullanılabilir hale getirmiştir (Mentan, 2004: 68). Devletler ve terörizm arasındaki bağlantı net bir destek düzeyinden, gayri resmi kuruluşlara kadar değişkenlik gösterebilir. Terörizmi araç olarak kullanmaya ilgisi olan devletler eylemlere hangi düzeyde katılabileceğini kontrol edebilir. Bu nedenle devlet nezdinde terörizm her zaman şeffaf bir süreç olarak ilerlemez. Örneğin İsrail Devleti'nin Filistin'e karşı uyguladığı şiddet politikası devlet terörizmini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu örtülü politika, genellikle devletlerin terörü desteklemekle suçlandığı durumlarda suçu inkâr edebilmelerine olanak sağlamaktadır (Martin, 2017: 117). Bu örtülü parametreler

¹ Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasını ilke olarak yasaklanmıştır. Söz konusu BM Anlaşması hükümü şu şekildedir: "Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir surette, tehdiye veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." (BM Anlaşması, 1945: 5).

nedeni ile devlet himayesi ve devlet yardımı arasında bir ayırım yapılması gerekmektedir.

Bir devlet, stratejik bir avantaj elde etmek için sahip olduğu geleneksel araçları değil de kurumları aracılığı ile aktif olarak terörizm yöntemlerini kullanırsa ortaya himayeli terörizm çıkmaktadır (Erickson, 1989: 32). Himayeci devletler teröristlere eğitim, sığınak ve silahlandırma sağlayarak şiddet faaliyetlerini başlatma politikasını benimsemektedirler (Martin, 2017: 117). Devlet himayeli terörizm, 1960'lı yıllardan itibaren devletlerin diğer devletlere karşı kullandığı bir araç haline gelmiştir. Öyle ki 1986 yılında yayınlanan ABD Senato raporunda; devlet himayeli terörizmden bahsedilerek devletlerin terörizmi, askeri ve siyasi güçlerini göstermenin bir aracı olarak kullanılabilirdiği belirtilmiştir (US Senate, 1986: 79). Hemen ardından 1987 yılında ABD Savunma Bakanı Caspar Weinberger; bir devletin uluslararası terörizm içerisinde yer almasını devlet himayeli terörizm olarak nitelmiş ve Libya'nın PIRA terör örgütüne patlayıcı ve silah yardımıyla bulunması gibi terör faaliyetleri ile olan bağlantısını örnek vermiştir (Trebon, 1988: 3).

Devletin terörizmi himayesi, doğrudan resmi görevlilerini ülkesi dışında gerçekleştirebilecek terör eylemlerinde görevlendirmesi veya gayri resmi grupları örgütlemesi, kontrol etmesi ile olmaktadır (Cassese: 1989: 598; Martin, 2017: 117). Bu sebeple, devlet himayeli terörizmde, destek verilen gruplar veya şahıslar kendilerine hamilik yapan devletin boyunduruğunda ve onun isteğine göre hareket etmektedirler (Singh, 1995: 131). Ancak Arend ve Beck, bu tanımda yer alan devletin resmi gruplarının gerçekleştirdiği eylemleri terör faaliyeti olarak kabul etmemektedir. Onlara göre; bir devletin istihbarat ve askeri elemanlarının bir başka devlete karşı gerçekleştirdikleri şiddet eylemlerinin terör faaliyeti olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir. Çünkü bir devletin istihbarat görevlisinin diğer bir devlette gerçekleştirdiği faaliyetler, üstü örtülü operasyon kapsamına girmektedir. Bu nedenle politik veya ekonomik yapıları etkilemeye yönelik yapılan bu faaliyetler terör eylemi olmamaktadır (Arend ve Beck, 1993: 142). Örtülü eylemlerin propaganda, rüşvet gibi yumuşak uygulamalarının yanı sıra askeri tesisleri tahrip etme veya suikast gibi şiddet içeren eylemlere evrildiği bilindiğinde Arend ve Beck'in bakış açıları tartışmalı görünmektedir.

Devletin terörizm himayesi hem dış politika hem iç politika alanlarında ortaya çıkabilmektedir. Bir devletin sınırlarının ötesinde faaliyet gösteren terör grubunu vekil olarak desteklemesi dış politika alanında devlet himayesi olarak ifade edilmektedir. Himaye edilen grubun eylemleri açığa çıksa dahi genelde hamisi olan devlet; eylemlerin terörizm olarak tanımlanmaması gerektiğini savunmakta, olayın gerçekleştiğini inkâr etmekte veya eylemi talihsiz bir olay olarak kınamakta ve üstünü kapatmaktadır. Suriye'de ABD ile YPG arasındaki ilişki devlet himayesine ilişkin bir örnektir. ABD küresel tehdit olarak nitelendirdiği ISID ile mücadele edebilmek için YPG terör örgütüne askeri eğitim desteğinde bulunmuştur. Ancak ABD'nin YPG'ye verdiği bu destek sadece ISID tehdidi nedeniyle değil bölgedeki kendisine rakip devletleri (Rusya, İran vb.) dengelemek amacı ile yapılmıştır (Erol ve Çelik, 2018: 30). İç politika alanında devlet terörizmi himayesi ise rejimin devlet güvenlik personeli ile yerli bir düşmana karşı doğrudan şiddet içeren politikalar uygulaması ile olmaktadır. Devlet himayesi bu baskı politikalarını; ulusal güvenlik başta olmak üzere ulusal kır döneminde yasaları ve kültürle değerleri korumak, yerli bir düşman tarafından sarsılmış devlet kurumlarına istikrarı yeniden kazandırmak için gerekli olduğunu belirterek eylemlerini mantık çerçevesine oturtmak istemektedir. Suriye rejiminin 1980'li yıllarda, kendisine saldırı başlatan Müslüman Kardeşler isyanını bastırırken yirmi binden fazla sivilin ölümüne sebep olması yurt içi terörizm himayesine bir örnektir (Martin, 2017: 118-119).

Devletler terörizmi himaye etmelerinin yanında terör örgütlerine; finansal, lojistik ve eğitim desteği sağlayarak yardımında da bulunabilir. Diğer bir ifade ile devletin doğrudan içerisinde yer almadığı ancak terör faaliyetlerine olanak sağlamak için yaptığı destekler devletin terörizme fiilen yardımı olarak adlandırılmaktadır (Cassese, 598). Bir devletin terör örgütlerine veya örgüt mensuplarına yaptığı yardım; lojistik, silah, patlayıcı madde, barınma, istihbarat, sahte seyahat belgeleri, silah malzemelerinin

taşınabileceği diplomatik çantalar gibi organizasyonları içerebilmektedir (Ganor, 2010: 33). Ancak devletin bu yardımları örgütün eylemlerini kontrol etme ya da yönetme amaçlı değildir.

Bir devletin ideolojisi ile bir terör örgütünün ideolojisi örtüşürse örgütün devletten destek alması daha kolay olabilmektedir (Singh, 1995: 125). Terör örgütleri eylemlerini gerçekleştirmek için mali kaynakları kendi sağlayabildiği gibi devletlerden de destek almaktadır. Bir devletin bu tür gruplara mali destek vermesinin nedenlerinden biri ideolojik olmasının yanında örgütün hedef seçtiği devlete karşı geleneksel silah gücü ile yürütülebilecek bir hareket maliyetinin yüksek olmasıdır (Mentan, 2004: 68). Anlaşılabileceği üzere devletler terör eylemlerini düşük maliyetli bir mücadele sahası olarak görmekte ve çıkarlarının örtüştüğü örgütlere yardımda bulunmaktadır. Yardım alan örgütler ise operasyonel açıdan elini güçlendirmekte ve faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Yurtiçinde Devlet Terörizmi

İç politika olarak devlet terörizmi; devletin kendi sınırları içinde algıladığı tehditleri bastırmak için güvenlik kurumlarını kullanarak politik amaçlı güç kullanmasını ifade etmektedir. Devlet, güvenlik kurumlarının yanında paramiliter gruplara² veya ölüm mangalarına³ da destek verebilir. Hükümetin otoritesi ciddi şekilde tehdit altına girdiğinde bu kuvvet aşırıya kaçabilmekte ve sivil ayrımı yapılmadan şiddet uygulanabilmektedir (Martin, 2017: 121). Güney Afrika'da Apartheid'in son yıllarında, yurt içi devlet terörü üst düzeyde yaşanmıştır. Ulusal Hükümet'in güvenlik güçlerinden üst düzey yetkili polis memurları Afrika Ulusal Kongresi'ne karşı Inkatha'yı desteklemiştir. Şiddet yanlısı olan Inkatha, Nelson Mandela ile beyaz hükümetin barış görüşmelerini ihanet olarak görmüş, Afrika Ulusal Kongresi bürolarına ve sığınaklarına saldırarak köyleri yakmıştır. Yaşanan bu şiddet olaylarında çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. Inkatha bu terör ortamını yukarıda değinilen güvenlik güçlerinin silah ve para yardımı ile yaratmıştır (Kansu, 1994: 62; Mandela, 2013: 578).

Peter C. Sederberg, yurtiçi devlet terörizmini; a) Resmi olmayan baskı: Huzuru korumak için yurtiçi devlet terörizmi, b) Politika olarak baskı: Resmi yurtiçi devlet terörizmi ve c) Kitlesele baskı: Soykırım yapan devlet terörizmi olarak üç kategoriye ayırmıştır. Huzuru korumak için yurtiçi devlet terörizmi vekil olarak sivil toplum örgütlerinin ve bireylerin uyguladığı politik şiddettir. Vekil olarak kullanılan siyasal şiddet, demografik bir grubu savunmak için ya da sivillerin devletin tehdit altında olduğunu düşündükleri zaman ortaya çıkmaktadır. Devletin teşvik ettiği yasadışı vekil teröristler, devlet güvenlik güçleri ile birlikte düşman gördüğü gruplara karşı baskı uygulayabilmekte ve bu eylemlerinin haklılığına inanmaktadırlar. Rejime bağlı olmayan şiddet yanlıları paramiliter grup veya ölüm mangaları hâline gelerek terörist saldırılar gerçekleştirmektedirler (Martin, 2017: 122-124).

Yurtiçi devlet terörizminde ise rejim, mevcut düzeni korumak için baskı uygulamayı ve şiddet kullanmayı politik bir tercih olarak seçmektedir. Kullandıkları şiddeti, devleti iç tehditlerden korumak için meşru bir yöntem olarak kabul etmektedirler. Politika olarak baskıda terör faaliyetlerini kullanan devlet örneği olarak Nazi Almanyası verilebilir. Diğer yandan Nazi Almanyası'nın bu terör faaliyetleri soykırıma evrilmiş ve soykırımcı devlet terörizmi gerçekleşmiştir. Resmi yurt içi devlet terörizmi, devletin toplumdaki verimsiz kişiler olarak algıladıkları istenmeyen bir gruptan kurtulmak için de kullanılabilir. Genellikle aşırılık yanlısı rejimler, etnik ve toplumsal temizlik yapmaya yönelmektedirler. Propagandacılar, iç terörizmi, toplumu temizlemek olarak aktararak terör terimini

² Bazı özel güvenlik sağlayıcı roller üstlenmek amacı ile devlete bağlı kurulan silahlı gruplara paramiliter grup denmektedir. Ancak bu gruplar devlete bağlı olmasına rağmen düzenli ordunun komutası altında değildir. Düzenli ordudan daha esnek bir yapıdadırlar ve genellikle iç tehditlerle mücadele etmek için hareket etmektedirler. Paramiliter gruplar; kabile, aşiret, etnik veya dini kimlik çerçevesinde örgütlenmektedirler (Erkmen, 2019: 3).

³ Siyasi ya da suç işlemiş kişileri öldüren ve yasa dışı faaliyet gösteren gruplardır (Collins, t.y.).

yumuşattıklarını düşünmektedirler (Martin, 2017: 124).

Yukarıda sözü edilen resmi yurtiçi devlet terörizminin etnik temizlik ve toplumsal temizliğe yönelmesi Sederberg'in değindiği soykırım yapan devlet terörizmine evrilmektedir. Çalışmanın konusu soykırım kavramı çerçevesinde geliştiğinden dolayı soykırım yapan devlet terörizminin ayrı bir başlıkta ve örnek olay ile incelenmesinde fayda vardır.

Soykırım Yapan Devlet Terörü

Tek seferde veya kısa bir sürede kendini savunacak durumda olmayan çok sayıda canlınn öldürülmesine katliam denir (Dictionary Cambridge, t.y.). Katliam, bir siyasi aktör tarafından etnik temizlik amacı ile yapılırsa bu durum soykırım suçunu oluşturmaktadır. Soykırım (genocide) kelimesi ilk kez Raphael Lemkin'in 1944 yılında yazdığı *Axis Rule in Occupied Europe* kitabında kullanılmıştır (Reçber, 2014: 339). Kavram, Yunancada ırk anlamına gelen *genos* sözcüğü ile Latince öldürme anlamına gelen *cide* ekinden türetilmiştir (United Nation Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, t.y.). Polonyalı Hukukçu Lemkin'in, kavramı ilk kez kullanımın ardından soykırımın suç olarak uluslararası düzeyde kabulü de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen; *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Sorumlularının Cezalandırılması Sözleşmesi* ile gerçekleşmiştir. Sözleşme 1948 yılında kabul edilse de 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948: 1).

Yukarıda sözü edilen anlaşmanın ikinci maddesine göre; bir milletin, etnik bir grubun, dini bir grubun ya da bir ırka mensup olan tüm kişileri veya bir bölümünü yok etmek amacı ile gerçekleştirilen i) grup üyelerini öldürmek, ii) grup üyelerine fiziksel ya da zihinsel zarar vermek, iii) grup üyelerinin yaşam şartlarına zarar vermek ve iv) grubun çocuklarını zorla başka bir diğer gruba transfer etmek eylemleri soykırım olarak tanımlanmaktadır (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948: 1). Sözleşmenin maddelerinden anlaşılacağı üzere soykırım suçunun mağduru etnik, ırki ve dini gruplardır. Bu grupların dışında kalan siyasi, sosyal ya da ekonomik gruplara karşı işlenebilecek bu tür toplu ölüm eylemleri soykırım suçu olarak kabul edilmemektedir. Bu sınırlamanın nedenlerinden biri de ABD, Hindistan, Yunanistan gibi taraf devletlerin siyasi, kültürel ve ekonomik grupların devletin milli bütünlüğüne karşı tehdit yaratması durumunda bu gruplarla mücadele etme gerekliliğini öne sürmelerinden kaynaklanmıştır. Devletler yapacakları mücadele neticesinde oluşacak suç fiillerinden dolayı soykırım suçuna maruz kalmak istememektedir (Reçber, 2014: 340-341). Devletin terör eylemlerinin aktörü olabildiği mevcut sistemde bu tür ayrımın nitelikli olarak tartışılması gerekmektedir.

Bariş ya da savaş zamanı soykırım yapan, bu amaçla işbirliğinde bulunan, açık bir şekilde soykırımı kışkırtan kamu görevlileri veya özel kişiler niteliklerine bakılmaksızın suçlu sayılmakta ve yargılanmaktadır (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948: 1-2). Soykırım suçu, fiilen katılım olmadan da gerçekleştirilebilmektedir. Soykırım yapanları cesaretlendirmek, onları motive etmek de soykırım suçuna yardım etmek olarak kabul edilmektedir (Reçber, 2014: 341).

Çalışmanın ana aktörü olan devletlerin kendi nüfuslarını oluşturan insanlara karşı soykırım politikasını uygulamalarının bir diğer ifade ile devlet görüşü açısından bazı grupların yok edilmesinin sebebi iç düşmanları hedef alarak rejimin otoritesini artırmaktır. Rejimler aynı zamanda bu stratejiyi iktidardaki hükümetin arkasındaki ulusu bir araya toplamak için de kullanmaktadır. Devletler, istenmeyen gruba karşı; ordu, sivil paramiliter gruplar, yasal sistemler, güvenlik görevlileri ve propaganda kaynakları gibi düzenli ve güçlü kaynaklara sahiptir. Devlet, bir grubu yok etmeye yönelik karar verdiğinde bu kaynakları üst düzey bir verimlilikle kullanmaktadır. 1988 yılında Irak'ta Kürt azınlık öz yönetim arayışı ile tam bağımsızlık istemiş, silahlı isyana başvurmuştur. Rejim planladığı askeri harekât ile sadece silahlı

isyancılara değil sivil köylülere yönelik de kimyasal silah kullanarak şiddet uygulamış ve toplu ölümlere neden olmuştur (Martin, 2017: 125-126). Enfal Soykırım Kampanyası (Halepçe Katliamı) olarak adlandırılan bu operasyon, devletin yurtiçindeki otoritesini korumak için kaynaklarını terör faaliyetleri kapsamında nasıl kullanabileceğine dair yakın geçmişten bir örnektir.

Devlet, bir grubun ortadan kaldırılmasını hedeflerken onları sadece fiziksel olarak değil kültürel olarak da yok etmek isteyebilmektedir. Bu davranış şu şekilde gerçekleştirilmektedir; Grup ırksal, dini veya kültürel bir azınlık olmaktadır ve devletin desteklediği aynı etnik-dini grup üyeleri, diğer grup üyelerine karşı soykırım yapmaktadır (Martin, 2017: 126 - 127). Görüldüğü üzere devlet kendi kamu görevlileri ile soykırım yapmasının yanında toplumun bir kesiminin ya da paramiliter bir grubun faaliyetlerini destekleyerek ve imkân sunarak da soykırım suçunu işleyebilmektedir.

Soykırımcı devlet terörizminde şiddet kontrolsüz bir şekilde uygulanabilmektedir. Bu nedenle hedeflenen grup milyonlarca kayıp verebilmektedir. Örneğin; Çin'de 1949 ve 1976 yılları arasında Mao Zedong'un ülke içinde istemediği siyasal muhaliflere ve ulusal gruplara yönelik uyguladığı rejim politikaları kırk milyona yakın kişinin ölümüne neden olmuştur (Martin, 2017: 130). Devlet destekli meydana gelen soykırım olaylarının birçoğu, güvenlik güçlerinin ya da devlet destekli paramiliter grupların aniden uyguladığı bir politika değildir. Uluslararası suç olarak kabul edilen soykırım, bir grubun ortadan kaldırılmasını hedefleyen devlet ya da devlet dışı aktörlerin aylar süren koordineli çalışmasının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Yok edilmesi hedeflenen gruba yönelik kültürel kimlik tespiti ve yasaklamaların gelmesi, zorla göç ettirme gibi aşamalı uygulamalar bu çalışmaların temelidir (Martin, 2017: 126). Sonuç olarak soykırım ister devlet düzeyinde ister toplumlar düzeyinde olsun kabul edilemez bir sosyal politika uygulamasıdır. Devlet terörizminin bu sosyal politikaya evrilmesi ahlak dışı bir güç uygulaması olarak kabul edilmektedir.

Tarihsel Perspektifte Ruanda Soykırımı

Ruanda'da meydana gelen soykırımı anlayabilmek için Ruanda'nın sömürge dönemindeki kimlik ve devlet yapısına kısaca değinmek gerekmektedir. 19. yüzyılın sonlarında krallıkla yönetilen Ruanda; tüm yetki ve gücün kralın elinde toplandığı merkezileşmiş, hiyerarşik bir yapıya sahip olmuştur (Newbury, 1988: 833-865). Koloni öncesi dönemde kimlikler üzerinden yürütülen siyasi hayat, koloni yönetimleri tarafından da devam ettirilmiştir.⁴ Koloni öncesi dönemde ekonomik ve sosyal statüyü belirtmek için kullanılan *Hutu* ve *Tutsi* terimleri monarşinin idari yapısında da kullanılmıştır. Merkezi otoritenin güçlenmesine paralel olarak bu etnik ve sosyal kategoriler katılmıştır (Newbury, 1978: 17-27).

Ruanda'yı kolonileştiren ilk Avrupalı ülke olan Almanya, Ruanda'daki sosyal sistemde değişiklik yapmamış, yönetime karşı gelenlerin bastırılmasına yardım ederek Ruanda yönetiminin merkezi gücünü kuvvetlendirmesinde destekçi olmuştur. 1890 ve 1916 yılları arasında Alman kolonisi olarak kalan Ruanda'nın bugünkü sınırları, İngiliz kolonisi Uganda ve Belçika kolonisi olan Kongo ile olan çatışmalarından sonra 1910 yılında çizilmiştir (Louis, 1963: 147-153). Ruanda'nın Belçika kolonisi hâline gelmesi ise Belçika'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında halihazırda Kongo'da bulunan kolonisini genişletmesi ile gerçekleşmiş ve Belçika savaş sonrası manda yönetimi çerçevesinde bu topraklarda varlığını devam ettirmiştir. Belçika da ilk zamanlar Almanya gibi Ruanda monarşisini desteklemiş ancak 1920'lerin sonuna doğru kral ile Belçika yönetiminin çıkarları çatışmaya başlamıştır. Bu nedenle koloni yönetimi kral Yuhi Musinga'nın yetkilerini sınırlandırarak yönetime karşı olan Tutsi elitlerini

⁴ Koloni öncesi dönemde Ruanda'daki sosyal ve ekonomik hayat, tarım ve hayvancılık üzerinden şekillenmiştir. Hayvancılıkla uğraşmak, büyük baş hayvana sahip olmak üstün tutulmuş ve zenginlik olarak kabul edilmiştir. Tarım ya da hayvancılıkla meşgul olunması; 'Hutu' ve 'Tutsi' ayrımının ortaya çıkış nedeni olarak kabul edilmiştir (Mamdani, 2001: 41-42). -

desteklemiştir. 1931 yılında kralı yönetimden alan Belçika, Rudahigwa'yı kral yapmış, ardından yerel yönetimde hiyerarşik bir yapı oluşturarak Tutsi elitinin güçlenmesini ve yönetici sınıf olarak yerlerinin kuvvetlenmesini sağlamıştır. Böylece Tutsilerin geri kalan nüfus üzerinde etkisi artmaya başlamıştır (Newbury, 1988: 206-209).

Belçika koloni yönetimi, siyasi söyleminin de temeli olan Ruanda'nın sosyal kimlikleri ile ırksal bir kategori oluşturmuştur. Yönetim, Tutsileri üstün ve yönetici sınıf, Hutuları yönetilen sınıf olarak ayırmıştır. Belçika koloni yönetiminin Tutsilere olan desteği 1950'lere kadar devam etmiştir. Bu destekten küçük bir grup Tutsi dışında çıkar sağlayan olmasa da Tutsiler eğitim, ticari ve ekonomik konularda Hutulara göre daha geniş yasal haklara sahip olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Belçika koloni yönetimi, Birleşmiş Milletler'in (BM) baskısı ile Hutu nüfusunun yaşam koşullarında iyileştirme yaparak Hutuların belediye seçimlerinde oy kullanma, kamu kurumlarında memur olabilmeye gibi yerel düzeydeki temsilini artırmıştır. 1950'lerin sonuna doğru Flaman Katolik kilisesinin etkisi altında eğitimde ve yönetimde ayrıma maruz kaldığını savunan ve etnik temelli bir demokratik yönetim kurulması gerektiğini belirten yeni bir Hutu siyasi sınıfı ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde bazı yerel yöneticiler ise etnik temelli politikanın değil koloni yönetiminden kurtulup bağımsızlığın konuşulması gerektiğine yönelik söylemler geliştirmişlerdir. Tutsi tarafında ise çıkarları tehlikeye düşen elitler reformlara karşı direnmişlerdir. Ancak bu direnç tam aksi yönde gelişmelere neden olmuş ve koloni yönetimi reformlarda ısrarcı olmuştur. Reformlar, kilisenin etkisi ile birleşince Tutsilere karşı Hutu eliti radikal bir eğilim göstererek güçlenmeye başlamıştır. Irka dayalı farklılıklar üzerine vurgu yapmaya başlayan Hutular, çoğunluğun söz hakkına sahip olacağı demokratik bir rejim ideali ortaya koysalar da bu çoğunluk ülke nüfusunun %85'ini oluşturan Hutulardır (Gelders, 1954: 127-130). Dolayısı ile ifade edilen çoğunluk anlayışına yönelik yönetim, yine ırk anlayışına dayalı etnik bir politikadan başka bir şey olmamaktadır. Hutuların değindiği bu etnik temelli politika, koloni yönetimi ile yerleşen ırk söyleminden kaynaklanmaktadır. Koloni yönetimi ile ırklar gücün adaletsiz dağılımının bir sembolü hâline gelmiştir. Tutsilerin elinde olan ayrıcalıklar, elitlerin karşı çıkmasına ve koloni yönetim ile fikir ayrılıklarına düşmelerine rağmen Hutu elitinin eline geçmeye başlamıştır.

Ruanda 1952 yılından başlayarak bağımsızlığını kazandığı 1962 yılına kadar siyasal karışıklığın sürelili olduğu bir dönem yaşamıştır. 1957-1962 yılları devrim dönemi olarak adlandırılmış, Tutsiler ve Belçika yönetimi arasında şiddet ve milliyetçilik artmıştır (Newbury, 1988: 180). Tutsilerle arası bozulan Belçika yönetimi Hutularla yakınlaşmış ve desteklerini bu gruba çevirmişlerdir. 1959 yılı, koloni yönetiminin geri çekilmesi ile gruplar arasında yaşanan siyasal karışıklığın sivillere yönelik şiddete dönüştüğü tarih olmuştur. Tutsiler, Hutulara karşı şiddet uygulayarak iktidarı elinde tutmaya çalışırken Hutular, yönetimdeki Tutsi tekeline sonlandırmayı hedeflemiştir. Belçika, 1959 yılında Kongo'ya bağımsızlık vereceğini açıklamasının ardından şüpheli bir şekilde ölen Ruanda Kralı'nın yerine koloni yönetiminden habersiz başka bir Tutsi getirilmiştir. Bu nedenle Tutsiler ve Belçika arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmiştir. Kralın ölümü ardından ilk kez kurulan siyasal partilerde de etnik söylemler ön planda olmuştur. Tutsiler tarafından kurulan UNAR (Union Nationale Rwandaise-Ruanda Ulusal Birliği), bir korkutma politikası başlatarak şiddete başvurmuş ve eski sosyal ayrıcalıklarının sürdürüldüğü düzeni geri getirmeye çalışmıştır. Hutular, UNAR'ın başlattığı şiddet olaylarına karşılık Tutsilerin mallarına zarar vermeye başlamışlardır. Bir yıl kadar süren şiddet olayları Belçika'nın askeri müdahalesi ve Hutuların partilerine verdiği destek ile sona ermiştir. Belçika hükümeti, Hutu ırkı temeline dayalı kurulan partilere desteğini arttırınca 1959-1962 yılları, Hutu Devrimi olarak kayıtlara geçmiştir (Newbury, 1988: 180-181).

Şiddetin sona ermesi ile birlikte Tutsi yönetimindeki monarşi yıkılmıştır. Hutu bir başkanın ve Hutuların çoğunlukta olduğu bir hükümet kurulmuştur. 1960 yılında yapılan seçimler UNAR tarafından boykot edilse de The Party of the Hutu Emancipation Movement-Hutu Özgürlük Hareketi (PARMEHUTU) seçimi kazanmıştır. 1962 yılında resmen bağımsızlığını ilan eden Ruanda'da ülkenin tamamını kontrol altında tutmak için bu kez Hutular şiddete başvurmuş ve PERMAHUTU kendine muhalif

olan Hutu ve Tutsileri öldürmüştür. BM'ye göre Ruanda'da ırka dayalı tek parti diktatörlüğü kurulmuştur (Gavel, 1968: 191-194).

1962-1973 yıllarında başkan olan Gregoire Kayibanda döneminde iki katliam olayı yaşanmıştır. Birinci cumhuriyetin başkanı olarak görev yapan Kayibanda, Hutuların güvenliğini sağlamaya yönelik politikalar üretirken Tutsilere karşı sert uygulamalar başlatmıştır. Kayibanda, siyasi partisini ülkenin tek partisi yapmış ve eyaletlerdeki yönetim kadrolarındaki Tutsi etkinliğini azaltmıştır (Lemarchand, 1970: 197). 1962 yılında Ruanda dışına kaçan Tutsiler, Hutu polis ve devlet memurlarına karşı saldırılar düzenlemiştir. Gece saldırı yaptıklarından dolayı Inyenzi (Hamamböcekleri) olarak adlandırılan Tutsiler çok sayıda devlet görevlisini öldürmüşlerdir. Hükümet bu saldırılara karşı misilleme olarak harekete geçmiş ve Tutsi olan sivilleri katletmişlerdir. Katliam iki gün sürmüş ve iki bine yakın sivil Tutsi öldürülmüştür (Segal, 1964: 14). Bu olayları takip eden 1963-64 yıllarında yaşanan şiddet olayları da katliam boyutuna ulaşmıştır. Tek parti haline gelen PARMEHUTU yöneticileri, Ruanda dışında yaşayan Tutsilerin kendi askeri gücünden daha fazla kişiye sahip olduğu fikrine kapılmış ve Ruanda içerisindeki Tutsilerle bağlantı kurulacağından endişe duymuşlardır (Lemarchand, 1970: 198-204).

Nitekim yöneticilerin bu endişesi 21 Aralık 1963 tarihinde Tutsi mültecilerin işgali ile gerçek olmuştur. El yapımı silahlarla Burundi'den Ruanda'ya gelen Tutsiler, Belçika'nın yardımı ile durdurulmuştur. Bu olay ardından Ruanda Hükümeti, Rassemblement Démocratique Rwandais (UNAR) ve Ruanda Demokratik Kongresi (RADER) partilerindeki Tutsi siyasetçilere ve ırkçılık karşıtı Hutulara şiddet uygulamış, bazılarını idam ettirmiştir. Kayibanda şiddeti sadece siyasetlerle sınırlı tutmamış, sivil Tutsi halkının da yok edilmesi için yerel savunma birliklerinin kurulması emrini vermiştir. Bu birlikler zamanla askeri birlik olmaktan çıkmış, yerel halkın yer aldığı savunma birliği haline gelmiştir. Hükümet, Hutu halkına kendilerini Tutsi teröristlere karşı korumaları gerektiği yönünde radyo duyuruları yapmış ve şiddeti körüklemiştir (Segal, 1964: 13; Lemarchand, 1970: 223). Ülkede başlayan şiddet üç hafta devam etmiş ve hükümet kendi kontrolünün olmadığı yerlerde yerel savunma birlikleri ile şiddeti yönlendirmiştir. Hükümet desteği ile başlayan ve devam eden şiddet olaylarında halkın büyük bir kısmı Tutsilerin öldürülmesini olağan görmeye başlamıştır (Lemarchand, 1970: 225).

Üç hafta süren şiddet olaylarının ardından 1970'lerin başına kadar ülke içinde ufak çaplı çatışmalar yaşansa da büyük şiddet olayları yaşanmamıştır. Rejim, askeri gücü daha organize hale getirmiştir. 1972 yılında muhalif Hutular, Burundi'de Tutsi yönetimine karşı bir hareketlendirme başlatınca Tutsi yönetimi ordu yardımı ile Hutu nüfusuna yönelik katliam başlatmıştır. Elit Hutu kesimi Ruanda'ya kaçmış ve bu olay, iki ülkedeki Hutu nüfusunun Tutsilere karşı olan öfkesinin artmasına neden olmuştur (Chalk ve Jonassohn, 1990: 384-389).

1973 yılında Ruanda'da Tutsilerin sosyal hayattan soyutlanmasına yönelik hareketler ön plana çıkmıştır. Başlatılan bu tasfiye bir süre sonra kırsal alandaki Tutsilerin evlerine yönelik saldırı şeklini almaya başlamış ve Tutsiler bir kez daha komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. 1973 yılındaki bir diğer önemli gelişme; askeri bir darbe ile Kayibanda rejiminin son bulması ve yönetimin el değiştirmesi olmuştur. Yönetime el koyan General Habyarimana, etnik ayrımcılığa son vereceğini vaat etse de geldiği kuzeybatı Ruanda elitini yönetime getirmiş ve geri kalan grubu tasfiye etmiştir. Habyarimana yönetiminde Tutsilere yönelik olan propagandalar azalmış ve yönetim kadrolarına etnik kotalar koyulmuştur. Tutsilerin temsil oranı %10 ile sınırlandırılmıştır. Ruanda'nın kuzeyinde yaşam şartları diğer bölgelere oranla daha iyi hale gelmiştir. 1980'lere kadar olan süreçte etnik milliyetçilik devam etse de ekonomik farklılıklar ve yaşam koşullarındaki ayrımcılık etnik ayrımcılığın önüne geçmiştir. 1973 ile 1980'lerin başına kadar siyasi istikrarın sağlandığı görülen Ruanda'da bir tehdit durumu söz konusu olmamıştır (Newbury, 193-200, Uvin, 1998: 53-60).

1968-73 yıllarında yaşanan şiddet nedeni ile Uganda'ya kaçan Tutsiler, yaşadıkları ülke yönetimlerinde yüksek makamlara gelmişlerdir. Mülteci Tutsiler kendi ülkelerine dönmek için Rwanda Patriotic Front-Ruanda Yurtseven Cephesi'ni (RPF) kurmuşlardır. Habyarimana, sürgündeki Tutsilerin geri dönmesi için görüşmelerin yapılabilceğini önermiştir. Ancak Tutsiler kurdukları parti altında 1 Ekim 1990 tarihinde Ruanda topraklarını işgal etmeye başlamıştır (Defence Intelligence Report, 1994: 2, Forges, 1999: 49). Ruanda Hükümeti, askeri yardımla RPF'yi durdurmuştur. Ancak gerilla hareketi saldırılara devam edince hükümet, ayaklananlarla görüşmeler yapmıştır. Hükümet ve ayaklananlar arasında yönetimdeki elitin gücünü azaltma kararını ve Tutsilerin haklarının genişlemesini içeren Arusha Anlaşması⁵ imzalanmıştır (Rwandapedia, t.y). Anlaşmanın ardından muhalefet partileri çoğalmış ve önemli destekler elde etmişlerdir. Bu partilere karşı kurulan Hutu partileri de uç noktada bir politika yürütmüşlerdir. Çok partili siyasetin yaşandığı bu dönemde şiddet çoğalmıştır. Çok partili dönem ve yaşanan iç savaş Habyarimana'nın yönetime getirdiği yönetici grubun konumunu tehdit ettiğinden bu grup mevcut konumunu kaybetmemek için resmi olmayan uygulamalarda bulunmuştur (Forges, 1999: 99-100).

Yöneticilerin bu uygulamaları şiddetin soykırıma evrilmesinde de etkili olmuştur. Çünkü Ruanda askeri kanadı, ayaklanan Tutsilerle Ruanda'da yaşayan sivil Tutsi halkını özdeşleştirmiş ve hepsini eşdeğer tutmuştur. Yönetim, sivil Tutsi halkını önce işbirlikçi ilan etmiş, daha sonra esas düşman olarak görmüş ve hedef göstermiştir. Tutsi sivillerinin askeri kanat ile özdeş tutulmasının sebebi; Tutsilerin Hutular tarafından ötekileştirilmesi ve Hutuların Tutsi gruplaşmasının her türlü sünü reddetmesidir. Bunların yanında Tutsi halkının tarihsel geçmişte askeri hizmetlerle daha fazla ilgili olması da bir etkidir (Forges, 1999: 62). Ordu, RPF'yi destekleyen politikacı ve sivilleri içeren bin beş yüz kişinin ismi olan bir liste hazırlamıştır. Bu kişilerin öldürülmesi için ordu ve hükümet şiddet eylemlerini örgütlemiştir (Prunier, 1995: 222). Tutsileri tehdit olarak gören hükümet, orduyu büyük oranda büyütmüş ve silah satın almıştır. Askeri birlikler, geleneksel silahlara sahip sivil gruplar kurarak bu yetişkin erkekleri ve siyasi partilerin gençlik kollarını eğitmeye başlamıştır. Eğitilen bu gruplar ülkenin dört bir yanında konuşlandırılmıştır. Radyo programları rejim yanlısı yayınlar yapmış ve Tutsi karşıtı propagandalar yürütmüştür. Propagandalar, Tutsilerin gerilla RPF'nin işbirlikçisi olduğu, Hutuları yok ederek Tutsi monarşisinin tekrardan kurmak istedikleri temaları üzerinden yapılmıştır. Hükümet basın yoluyla tüm Hutuları buna karşı birleşip direnmeye çağırmıştır (Defence Intelligence Report, 1994: 6, Forges, 1999: 101-102). Görüldüğü üzere ordu ve hükümet, eylemleri örgütlemeye öncülük ederek Tutsilere ve muhalif Hutulara karşı şiddeti yönetmiştir. 1993, Ruanda için ayrımcılık söylemlerinin siyasette, sanatta, sokakta arttığı ve istikrarsızlığın doruk noktasına ulaştığı yıl olmuştur. Üç yıl süren şiddet, politikacıları daha sert, sivil halkı ise tedirgin hale getirmiştir. Arusha Anlaşması'nın fiilen uygulanmıyor olması kargaşa ortamının devam etmesine yol açmıştır. Hükümet ordusunu güçlendirirken Tutsi partisi olan RPF de silahlanarak savaş hazırlığı yapmıştır.

Yukarıda bahsedilen siyasi ortam Ruanda'nın soykırımı adım adım yaklaşmasının özeti niteliğindedir. Şiddetin soykırıma dönüşmesine neden olan olay Başkan Habyarimana'nın, Burundi başkanının ve bazı Ruandalı siyasetçilerin bulunduğu uçağa düzenlenen füze saldırısı olmuştur. Düşen uçaktan kurtulan olmamıştır⁶ (History, 2009). Uçağın düşmesinin ardından Ruanda silahlı kuvvetleri ve eğitim verdikleri silahlı milis gruplar (Interahamwe), füzenin fırlatıldığı başkente saldırı düzenlemiş ve

⁵ Arusha Antlaşması, 4 Ağustos 1993 tarihinde Ruanda Hükümeti ile Ruanda Yurtseven Cephesi arasında Ruanda'daki iç savaşı sona erdirmek için imzalanan barış antlaşmasıdır. Arusha'da yapılan görüşmelerde; çok partili hayata geçme, ılımlı Hutu muhalifleri ve Ruanda Yurtseven Cephesi üzerine hükümet kurulması ve bir seçim yapılması kararı alınmıştır. Ancak seçimlere gidip muhalif Hutu ve Ruanda Yurtseven Cephesi üzerinden koalisyon yapılamayınca barış antlaşması uygulanamamıştır (Mamdani, 2002: 2012).

⁶ Habyarimana'nın öldürülme olayının failleri net olarak bulunamamıştır. Bu konuda birden fazla olasılık üzerinde durulmuştur. Saldırıyı, RPF'nin gerçekleştirme olasılığının yanı sıra füzelerin Fransızlar tarafından ya da Habyarimana'nın ardından hükümette görev almak isteyen Belçikalıların gerçekleştirdiği görüşleri bulunmaktadır. (Prunier, 1995: 215-226). Ancak saldırının ardından yirmi bin askeri organize etmiş olan RPF'nin bu saldırıdan haberinin olduğu ortada gözükmektedir (African Rights, 1995: 366).

yollar barikatla kapatılmıştır. Soykırım, 7 Nisan günü Ruanda ordusu genelkurmayının emri ile hareket eden yerel hükümet ve Hutu milislerinin, ılımlı Hutu siyasetçilerini ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü görevlisini öldürmesi ile başlamış ve toplu öldürme eylemleri başkent Kigali'den Ruanda'nın diğer bölgelerine yayılmıştır. Tutsilerin çoğunlukta olduğu bölgelerde yerel yöneticiler soykırıma karşı kendilerini savunarak direnmeye çalışsa da ulusal yetkililer direnişçilerin birçoğunu öldürmüştür. Devlet destekli radyo programları sivil Hutuları, komşularını (Tutsi ve ılımlı Hutu) öldürmeye çağıran yayınlar yapmaya başlamış ve Hutuları, Tutsilere karşı kıskırtmıştır. Ülke genelinde iç savaş şiddetlenmiş ve Tutsilere yönelik toplu öldürmeler gerçekleşmiştir (History, 2009).

Ruandalı askerler, Tutsileri ve muhalifleri askeri kamplarda tutmuş ve işkence etmişlerdir. Tutsiler mezar kazdırılması için zorlanılmış ve bu mezarlara canlı bir şekilde gömülmüştür. Hamile kadınların karınları deşilmiş ve birçok Tutsinin iç organları çıkartılmıştır. Evlerinde saklanan Tutsiler, evlerinde yangın çıkarılınca yanarak can vermiştir. Çocuklar, ebeveynlerini öldürmeleri için zorlanmıştır. İşkence çekerek ölmek istemeyen kurbanlar saldırganlara kurşun parası ödemişlerdir (OUA Raporu, 2000: 115). Ev ve iş yerlerini yağmalayan askerlere Habyarima'nın silah dağıttığı ve eğittiği yerel çeteler de katılmıştır. Ruanda'daki insan haklarını savunma derneklerinin talebi ile kurulan African Watch ve Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu temsilcilerinin başkanlık ettiği uluslararası araştırma komisyonu, 8 Mart 1993 yılında yayınladığı raporda Ruanda hükümetini 1990 ve 1993 yılları arasındaki insan hakları ihlallerinde suçlu bulmuştur. Rapora göre kurbanların binlercesinin Tutsi olması nedeniyle hedef alınan grup bilinçli olarak seçilmiştir. Sivillerin yerel idare birimlerinin koordine ettiği saldırılarda, Ruanda ordusu ve devletin eğittiği milisler tarafından katledilmesinde Ruanda devlet başkanı ve üst düzey yetkililerin bu milislere müsamaha göstermesinden dolayı sorumlu olduğu belirtilmiştir (Human Rights Watch, 1994). Aynı raporda; Ruanda ordusu Genelkurmayının emri ile hareket eden yerel hükümet yetkililerinin Tutsilere şiddet yönelttiği belirtilmiştir (Human Rights Watch, 1994). Bu durumda yetkililer sadece milislerin yaptıklarına izin vermelerinden dolayı değil şiddeti doğrudan kullanmalarından dolayı da sorumlu olmaktadır. Bu organize şiddetin karşısında Tutsiler savunmasız kalmış ve Ruanda'da üç ay içinde kesin olarak bilinmemekle birlikte 800.000 Tutsi, ılımlı Hutu öldürülmüştür (History, 2009, Human Rights Watch, 1994).

Savaş suçlarının yargılanması konusunda yetki kullanan yargı organı Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir (UCM). BM Güvenlik Konseyi Ruanda'da yaşanan katliamın ardından ad hoc nitelikte bir mahkeme kurmuş ve Ruanda'da işlenen savaş suçlarını yargılamıştır. (Reçber, 2014: 237). Muhtemel soykırım eylemleri ve uluslararası insan haklarının ihlallerine dair delillerin değerlendirilmesi için 1994 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu toplanmıştır. Genel sekreter, kitlesel insane hakları ihlallerini araştırmak için raportör Rene Degni Segui'yi görevlendirmiş ve ardından uzmanlar komisyonu atanmıştır. Segui ve komisyon, hayvanlar tarafından parçalanan ceset yığınlarını görmelerinin ardından insanlığa karşı suçlar ve soykırımın delillerini rapor etmişlerdir (Human Rights Situations and Reports of Special Rapporteurs and Representatives, 1994). Komisyon ve Segui Ruanda'da işlenen suçlar için uluslararası ceza mahkemesi kurulması ve suçluların yargılanmasını önermişlerdir (Final report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council resolution 935, 1994: 5-7).

Güvenlik Konseyi'nin 18 Aralık 1994 tarihli 955 sayılı kararı ile insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçları hakkında yargılama yetkisine sahip Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur (Başak, 2003: 46). Güvenlik Konseyi'nin 955(1994) sayılı kararında ve Statüsünün birinci maddesinde mahkemenin yetkisi; *"Uluslararası Mahkeme, 1 Ocak 1994 ve 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda'da işlenen soykırım ve diğer uluslararası insancıl hukuk ihlallerinin sorumluları ve Ruanda vatandaşlarının sorumlu olduğu komşu ülkelerde işlenen soykırım ve diğer benzer ihlallerin kovuşturulması için bu statüdeki hükümlere uygun olarak kovuşturma yetkisine sahip olacaktır."* şeklinde tanımlanmıştır (Adopted by the Security Council at its 3453rd meeting, 1994: 3). Statünün ikinci maddesi ise *soykırım* kavramını tanımlamaktadır. Buna göre soykırım; *"Ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubun kasti olarak üyelerini öldürmek; (b) Grup üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek; (c) Kasıtlı*

olarak grup yaşam koşullarının tamamen veya kısmen fiziksel olarak yok edilmesini sağlamak; (d) Grup içinde doğumları önlemeye yönelik tedbirler uygulamak; (e) Grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmek.” olarak tanımlanmıştır. Aynı madde; soykırım, soykırım yapmak için komplo kurmak, soykırım işlemek için doğrudan ve alenen tahrik, soykırım yapmaya teşebbüs, soykırımda suç ortaklığı fiillerinin cezalandırılacağını belirtmiştir (Adopted by the Security Council at its 3453rd meeting, 1994: 3-4).

Mahkeme Patalog ve antropologların toplu mezarlarda çalışma raporlarını, gazetecilerin görsellerini, ele geçen silah ve patlayıcıları, DNA testlerini delil olarak değerlendirerek kurbanların etnik yapıları hakkında soykırımı destekleyecek bilgiler edinmiştir. Savcılık mahkemenin kurulmasından bir yıl sonra ilk iddianamesini sunmuş ve ilk duruşma 1997 yılının Ocak ayında gerçekleşmiştir. Mahkeme, seksen bir sanık hakkında iddianeme düzenlemiş ve bu sanıklardan altmış ikisi tutuklanmıştır. Geçici hükümet başkanı Jean Kambanda soykırım suçundan ömür boyu hapis cezası ile cezalandırılmıştır. 1994 Ruanda hükümetinin on dört bakanı, üst düzey askeri yetkilisi, dini liderler, yerel başkan olan Jean Paul Akayesu başta olmak üzere çok sayıda mahalli ve merkez hükümet yetkilileri de Tutsilerin öldürülmesi için halkı kışkırttığı ve doğrudan emirler verdiği gerekçesiyle soykırım suçundan sorumlu tutulmuş ve mahkum edilmiştir. (International Criminal Tribunal for Rwanda, Rules of Procedure and Evidence, 1995). Savcı, Tutsi kadınlara yönelik milislerin ve yerel polisin gerçekleştirdiği cinsel saldırılarının soykırım suçu kapsamına girdiğini iddia etmiş ve cinsel şiddet hukuku ilk kez incelenmiştir. Cinsel saldırı suçu, insanlık dışı bir eylem olarak insanlığa karşı bir suç oluşturabileceğini belirtmiş ve bu suç ilk kez Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından soykırım eylemi olarak kabul edilmiştir (Cisse, 1998: 170-171).

Yukarıda değinilen bilgilerden anlaşılacağı üzere Ruanda’da koloni yönetimlerinin yerleştiği ırk kategorizasyonu siyasi hesaplaşmaya dönüşmüş ve yöneticilerin Tutsi ile Hutular arasındaki ayrımı söylemleri zamanla sivillerin de benimsediği bir durum haline gelmiştir. İki ırkın hükümette yönetim kadrosunu ele geçirme mücadelesi koloni döneminde başlamıştır. Yönetim kadrosunun Tutsilerden oluştuğu dönemde temel haklardan mahrum bırakılan Hutu halkı, yönetimi ele geçirdiğinde aynı uygulamayı Tutsiler için devam ettirmiştir. Soykırımı evrilen şiddetin nedeni; Hutuların, azınlık olan Tutsileri tehdit olarak görmesi ve Hutu elitinin yönetimdeki etkilerini kaybetme korkusu olmuştur. Tutsilerin hükümeti yerinden etmelerini engellemek için hükümet eliyle yapılan propagandalar, ülkede dört yıl süren ve katliamla biten bir iç savaşa neden olmuştur. Hükümet, uygulanan şiddeti sadece ordu eliyle değil yetiştirdiği sivil milis kuvvetleri ile de gerçekleştirmiştir. Hükümet yetkilileri basında da faydalanarak şiddet eylemlerini örgütlemiş ve ülkenin dört bir yanında yönlendirmiştir. Anlaşılacağı üzere hükümetin kontrol gücünün artması ve şiddet tekeli elinde bulundurması, koloni döneminde yerleşen ırk ayrımı (üstün ırk) bilinci ile birleşince soykırım suçunu doğurmuştur. Devletin kendi vatandaşlarına yönelik yürüttüğü politik şiddetin terörizm kapsamına girdiği yukarıda belirtilmiştir. Devlet, terörizme destek sağlamak veya terörist faaliyetlere tolerans göstermek dışında fiilen de terör eylemlerini gerçekleştirebilmektedir. Ruanda’da yaşanan olaylarda devletin fiilen şiddet eylemlerini gerçekleştirdiği uluslararası araştırma komisyonlarının raporlarında görülmüştür. Ruanda’da yaşanan olaylar raporlarda *devlet terörizmi* olarak belirtilmemiş olsa da kavramsal açıdan değerlendirildiğinde bu ülkede devlet terörizminin gerçekleştiği görülmektedir.

Sonuç

Terörizm, toplumları tehdit eden uluslararası bir sorundur. Devlet dışı aktörler kadar devletler de terörizm uygulayıcısı olabilmektedir. Devletlerin uyguladığı şiddet aşırıya kaçabilmekte ve devlet terörizmine dönüşmektedir. Devletler terörü bir araç olarak kullanarak otoritesini korumaya çalışabilmektedirler. Çalışma, Ruanda’da ırka yapılan vurgunun bir politika hâline gelmesi ile gerçekleşen şiddet olayları üzerinde durmuştur. Hutu ve Tutsi ayrımına dayalı idari sistem iktidarını temel belirleyicisi olmuş ve iki ırk dönemi olarak gücün adaletsiz dağılımını değiştirmek istemiştir. 1959 yılında şiddeti ilk kullanan, mevcut konumlarını korumak isteyen Tutsiler olmuş ve bu durum Hutuların da şiddete

başvurmasına neden olmuştur.

Genel ve somut olarak Ruanda Hükümeti, 1990'lara kadar yaşanan her şiddet olayında ve siyasi istikrarsızlık döneminde kontrolü elinde tutmak için şiddet uyguladığı görülmüştür. Hutular herhangi bir Tutsi gruplaşmasını kabul etmemiş ve Tutsileri ötekileştirmişlerdir. Kendilerini homojen bir bütün olarak kabul etmiş ve devletin tüm kurumlarının uyguladığı dezenformasyon ile Tutsi halkını etnik olarak öteki olarak görmüştür. Devlet ise Tutsi halkının tarihsel geçmişte askeri hizmetlerle daha fazla ilgili olmasını RPF'nin ayaklanması ile özdeşleştirerek sivil halkı da düşman olarak kabul et(tir)miştir. Tutsileri yönetimleri için rahatsız edici bulan Hutulu yöneticiler güvenliği sağlama adı altında şiddete başvurmuşlardır. Ancak hükümet şiddet olaylarında sivilleri de hedef almış ve etnik katliamlar gerçekleştirmiştir. Devlet, Tutsi nüfusunu güvensizlik ortamının kaynağı olarak göstererek sivil halkı onlara karşı silahlandırarak organize etmiştir. Hükümet elindeki tüm kaynakları kullanarak terör suçunu hem doğrudan hem de milisleri destekleyerek gerçekleştirmiştir.

Sömürücü kurumlar denetimsiz güç ve sosyal eşitsizlik yarattığında yönetimdeki elitlerin kazançları artmaktadır. Devletin kontrolünü eline geçiren grup bu denetimsiz güçten çıkar sağlamaya devam etmek ve menfaatlerini kontrol altında tutmak için bir çatışma ortamı yaratabilmektedirler. Ruanda da sömürgeci güçlerden devrıldığı sömürücü kurumlarının iktidar mücadelesini şiddet eylemleri ile vermiştir. İktidarı ele geçirmek ve bir grubu diğer gruptan ayrıcalıklı hale getirmek için verilen bu mücadele iç savaşı beraberinde getirmiştir.

Ruanda'da şiddet; devlet tarafından sistematik, planlı ve bir grubu açık bir şekilde hedef olarak gerçekleştirilmiştir. Devlet sivillere yönelik şiddeti hem doğrudan uygulamış hem de destekleyici olmuştur. Devletin imkânları göz önüne alındığında uygulanan şiddetin sonucu yüz binlerce ölüm olmuştur. Verilen bilgiler ışığında Ruanda'da gerçekleşen katliamın soykırımcı devlet terörizmi olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- African Rights. (1995). Rwanda: Death, Despair and Defiance. London, African Rights.
- Arend, A.C., Beck, R. (1993). International Law and the Use of Force, Routledge, New York.
- Başak, C. (2003). Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Blakeley, R. (2012). State Violence as State Terrorism, M. B. Smyth Ed, The Ashgate Research Companion to Political Violence (s.63-78). London: Ashgate.
- BM. (1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması, San Francisco. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf
- Cassese, A. (1989). The International Community's 'Legal' Response to Terrorism. Int'l and Comp. L. Q, (38), 589-608.
- Chalk, F. & Jonassohn, K. (1990). The History and Sociology of Genocide: Analyses and Case Studies. New Haven: Yale University Press.
- Claridge, D. (1996). State Terrorism? Applying a Definitional Model. Terrorism and Political Violence. 8(3), 47-63.
- Collins. Death Squad. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/death-squad>
- Cisse, C. (1998). The End of a Culture of Impunity in Rwanda? Yearbook of International Humanitarian Law. T.M.C. Asser Press, Netherlands.
- Defence Intelligence Report. (1994). Rwanda: The Rwandan Patriotic Front's Offensive (U). J2-210-94. <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB53/rw050994.pdf>
- Defense Technical Information Center (1988). Libyan State Sponsored Terrorism – What Did Operation El Dorado Canyon Accomplish? (Report No. 88-2600). Air Command and Staff College, AirUniversity, Alabama.
- Dictionary Cambridge. Massacre. Erişim Tarihi Kasım 10, 2022, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/massacre>
- Dinstein, Y. (1989). Terrorism As an International Crime, Israel Yearbook on Human Rights. Tel Aviv University, Martinus Nijhoff Pub., Dordrecht. Vol. 19, 55-73.
- Erickson, Richard, J. (1989). Legitimate Use of Military Force Against State- Sponsored International Terrorism, Air Univ. Press, Alabama.
- Erkmen, S. (2019). Silahlı Güçler; Ordular, Para-militer Yapılar, Özel Askeri Şirketler. Güvenlik Yazıları Serisi, No:39.
- Erol, M. S. ve Çelik, K. E. (2018). ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2 (2), 14-45
- Falk, R. (2003). A Dual Reality: Terrorism Against The State and Terrorism By The State, C. W. Kegley Ed, The New Global Terrorism Characteristics, Causes, Controls (s. 53-60). New Jersey: Prentice Hall
- Finley, Joanne S. (2019). Securitization, Insecurity and Conflict in Contemporary Xinjiang: Has PRC Counter-terrorism Evolved into State Terror?. Central Asian Survey, 38(1), 1-26.

- Forges, A. D. (1999). *Leave None to Tell the Story: Genocide in Rwanda*. New York, Human Rights Watch.
- Ganor, B. (2015). *Global Alert: The Rationality of Modern Islamist Terrorism and the Challenge to the Liberal Democratic World*. Columbia University Press.
- Ganor, B. (2002). Defining terrorism: Is one man's terrorist another man's freedom fighter?. *Police Practice Research: An International Journal*, 3(4), 287-304.
- Gavel, P. (1968). *Remera: A Community in Eastern Ruanda*. The Hague, Mouton.
- Gelders, V. (1954). *Native Political Organization in the Ruanda-Urundi*. *Civilisation*, (4)1.
- General Assembly of the United Nations. (1948). *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (A/RES/3/260)*. <http://un-documents.net/a3r260.htm>
- Hearing of Subcommittee on Security and Terrorism of the Committee on the Judiciary United States Senate (1986). *Libyan - Sponsored Terrorism: A Dilemma for Policymakers (Serial No. J-99-85)*. US Government Printing Office, Washington.
- History. (2009, Ekim 14). *Rwandan Genocide*. <https://www.history.com/topics/africa/rwandan-genocide>
- Human Rights Watch World Report. (1994). *Rwanda*. https://www.hrw.org/reports/1994/WR94/Africa-06.htm#P258_112461
- Kansu, A. (1994). Güney Afrika'da Demokratikleşme Süreci, *Birikim Dergisi*, (61), 54-73
- Lemarchand, R. (1970). *Rwanda and Brundi*. Praeger, New York.
- Louis, W. R. (1963). *Ruanda-Urundi 1884-1919*. Clarendon Press, Oxford.
- Mamdani, M. (2002). *When Victims Become Killers*, Princeton University Press, Princeton.
- Maogoto, J. N. (2003). *War on the Enemy: Self-Defence and State Sponsored Terrorism*. <https://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=6244&context=expresso>, (Erişim Tarihi: 25.02.2022).
- Martin, G. (2017). *Terörizm, Kavramlar ve Kuramlar*, Ankara, Adres Yayınları
- Mentan, T.(2004). *Dilemmas of Weak States: Africa and Transnational Terrorism in the Twenty- First Century*, England, Ashgate Pub.
- Newbury, C. (1978). *Ethnicity in Rwanda: The Case of Kinyaga*. *Africa: Journal of the International African Institute*, (48)1, s.17-29
- Newbury, C. (1988). *The Cohesion of Oppression: Clientship and Ethnicity in Rwanda,1860-1960*. New York, Columbia University Press.
- Newbury, C. (1995). *Background to Genocide: Rwanda*, *A Journal of Opinion*, (23)2. OUA. (2000). *Rapport Sur Le Génocide Au Rwanda*. http://cec.rwanda.free.fr/documents/doc/Rapport_OUA/OUA-Rwanda.pdf
- Prunier, G. (1995). *The Rwanda Crisis: History of a Genocide*. New York, Columbia University Press.
- Reçber, K. (2014). *Uluslararası Hukuk*. Bursa: Dora Basım.
- Rejali, D. (2007). *Torture and Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

35 | Nilüfer ÖNEN

- Rwandapedia. The 1994 Genocide against the Tutsi. (15.10.2022 tarihinde) <https://rwandapedia.rw/country/history>
- Schlagheck, D. M. (1990). *The Superpowers, Foreign Policy and Terrorism*, C. W. Kegley Edit. International Terrorism, Characteristics, Causes, Controls, London, MacMillan Education Ltd.
- Segal, A. (1964). *Massacre in Rwanda*. London, Fabian Research Series.
- Singh, K. R. (1995). International Terrorism as an Instrument of State Policy. *International Studies*, 32 (2), 119-137.
- Stohl, M. (1984). National Interest and State Terrorism in International Affairs. *Political Science*, 36(1), 37-52
- Travalio, M. (2000). Terrorism, International Law and Use of Military Force, *Wis. Int'l L. J.*, (18). 145-191
- United Nation Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect. (t.y.). Genocide. <https://www.un.org/en/genocideprevention/genocide.shtml>
- United Nations General Assembly Security Council. 1994. Human Rights Situations and Reports of Special Rapporteurs and Representatives. A/49/508. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/398/84/IMG/N9439884.pdf?OpenElement>
- United Nation Security Council. (1994). Final report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council resolution 935 (1994). No: 1405. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/478/78/PDF/N9447878.pdf?OpenElement>
- United Nation Security Council. (1994). Adopted by the Security Council at its 3453rd meeting, on 8 November 1994, https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/941108_res955_en.pdf
- United Nation Security Council 1995. International Crime Tribunal for Rwanda, Rules Of Procedure And Evidence. <https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/150513-rpe-en-fr.pdf>
- Uvin, P. (1998). *Aiding Violence: The Development Enterprise in Rwanda*. Kumarian Press, West Hartford.
- Valentine, D. (2000). *The Phoenix Programme*. Universe.